

Βοηθοί Συνήγοροι του Πολίτη: Βασίλης Καρύδης
Γιάννης Σακέλλης

Ειδικοί Επιστήμονες: Ειρήνη Κυριακάκη
Φωτεινή Παντελίδου

Αθήνα, 12.12.2011
Αρ. Φακ.: 17943/09/2.3

Προς τον Ειδικό Γραμματέα Σωφρονιστικής Πολιτικής
Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

ΠΟΡΙΣΜΑ

Θέμα: Συνθήκες Κράτησης Ατόμων με Αναπηρία

I. ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Ο Συνήγορος του Πολίτη στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του σύμφωνα με τα άρθρα 3 & 4 Ν. 3094/2003 εξέτασε την με αριθμ. πρωτ. **** αναφορά του κ. ****, κρατούμενου στη Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού, σχετικά με την ανάγκη νοσηλείας του και τις συνθήκες κράτησής του. Ειδικότερα, σύμφωνα με αυτήν, ο κ. ****, παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα υγείας, καθώς και βαριά αναπηρία-ανικανότητα προς αυτοεξυπηρέτηση. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι το αριστερό του άνω άκρο είναι μη λειτουργικό και το δεξί άνω άκρο του είναι παροδικά παράλυτο και ότι ο αναφερόμενος λειτουργεί ως μονόχειρας (από 12-8-2009 γνωμάτευση χειρουργού-ορθοπαιδικού του Καταστήματος Κράτησης, από 7-1-2010 γνωμάτευση του κατ' επίσκεψη ιατρού νευρολόγου του Νοσοκομείου κρατουμένων).

Λόγω της αδυναμίας αυτοεξυπηρέτησης συστήθηκε η εισαγωγή του κ. **** στο Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού, δεν κατέστη, όμως, δυνατή τη δεδομένη χρονική στιγμή λόγω της έλλειψης χώρου και της υποχρέωσης του Νοσοκομείου να διαθέτει άδεια τη μία πτέρυγα του Νοσοκομείου Κρατουμένων (3 θάλαμοι) για την πιθανή μεταφορά ασθενών με γρίπη Η1Ν1 (από 13.8.2009 έκθεση ιατρικής εξέτασης του Νοσοκομείου Κρατουμένων Κορυδαλλού «Άγιος Παύλος»). Για τους χρόνιους ασθενείς, όπως ο κ. ****, προτάθηκε να παραμείνουν στη φυλακή λαμβάνοντας εθελοντική βοήθεια από συγκρατούμενους. Ωστόσο η παροχή εθελοντικής βοήθειας από συγκρατούμενους στην περίπτωση του κ. **** δεν ευοδώθηκε. Αντίθετα, εξ αυτής προκλήθηκαν προβλήματα στην ομαλή κοινή διαβίωση των κρατουμένων στον χώρο κράτησης, για την αντιμετώπιση των οποίων χρειάστηκε να επιληφθεί και το Πειθαρχικό Συμβούλιο του Καταστήματος. Τελικά, όπως μας ενημέρωσε το Νοσοκομείο Κρατουμένων, ο κ. **** αποφυλακίστηκε στις 23-5-2011.

II. ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Στο πλαίσιο της διερεύνησης των παραπάνω ο Συνήγορος του Πολίτη απέστειλε τα από 13.11.2009 και 25.7.2010 έγγραφα προς τη Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού και το Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού. Σε απάντηση αυτών ελήφθησαν τα υπ' αρ. πρωτ. 8303/11.1.2010 και 59895/2009/19.1.2010 έγγραφα από το Νοσοκομείο Κρατουμένων και το Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού αντίστοιχα, καθώς και το υπ' αριθ. πρωτ. 40459/5-8-2010 έγγραφο του Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού.

Στο υπ' αρ. πρωτ. 59895/2009/19.1.2010 έγγραφο του Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού παρατίθενται αναλυτικά οι επανειλημμένες παραπομπές του στο Νοσοκομείο Κρατουμένων κι επισημαίνεται ότι «εφόσον δεν έχει *αποφασισθεί* η συνεχής παραμονή του (ανωτέρω) κρατούμενου σε νοσοκομειακή μονάδα είτε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων είτε σε άλλο νοσηλευτικό *ίδρυμα*» γίνονται προσπάθειες να τον συνδράμουν *«α) με την τακτική παρακολούθησή του από το ιατρείο του καταστήματος, β) με τις διαδοχικές παραπομπές του στο Νοσοκομείο Κρατουμένων και γ) με την παροχή βοήθειας από συγκρατούμενους του, οι οποίοι προσφέρονται εθελοντικά*». Ωστόσο ομολογείται και από την πλευρά του Καταστήματος ότι *«η προσφορά αυτή έχει προκαλέσει προβλήματα στην ομαλή κοινή διαβίωση των κρατουμένων στον χώρο κράτησης, για την αντιμετώπιση των οποίων χρειάστηκε να επιληφθεί το Πειθαρχικό Συμβούλιο του καταστήματος*».

Παρόμοια και στο δεύτερο, υπ' αρ. πρωτ. 40459/5.8.2010 έγγραφο του Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού γίνεται αποδεκτό *«ότι όπως προκύπτει από τις συστάσεις των ιατρών και από τα αιτήματα που έχει υποβάλει ο ίδιος, πράγματι αντιμετωπίζει λόγω της αναπηρίας του προβλήματα στην αυτοεξυπηρέτησή του όταν βρίσκεται στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού»* και ότι είναι εξαιρετικά δυσχερής η παροχή φροντίδας από συγκρατούμενους του λόγω της αξιόποινης πράξης που διέπραξε. Καταλήγοντας επισημαίνεται ότι *«το κατάστημα Κορυδαλλού λαμβάνει μέτρα για την ειδική μεταχείριση κρατουμένων ατόμων με αναπηρία (διαθέτει κελιά με ειδικές τουαλέτες, επιτρέπει τη διεξαγωγή επισκεπτηρίων με ειδικούς όρους, επιλέγει χώρους διαμονής που επιτρέπουν την ευχερή πρόσβαση των ατόμων αυτών στο ιατρείο του καταστήματος), δεν διαθέτει όμως θεραπευτήριο και προσωπικό στα υπηρεσιακά καθήκοντα του οποίου να περιλαμβάνεται η καθημερινή φροντίδα για την ατομική υγιεινή και την κάλυψη ειδικών αναγκών των κρατουμένων που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες να αυτοεξυπηρετηθούν»*, αλλά αυτοί παραπέμπονται στο νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού. Ως ενδεδειγμένες θεσμικές λύσεις προτείνονται *«η δημιουργία ειδικής δομής στο πλαίσιο λειτουργούντων καταστημάτων κράτησης και η στελέχωσή της με ειδικό εκπαιδευμένο προσωπικό»* και κρίνεται σκόπιμη η εξέταση της δυνατότητας κατ' οίκον κράτησης ή ειδικής υπό όρο απόλυσης (όπως των προβλεπόμενων στα άρθρα 56 και 110^Α ΠΚ).

III. ΚΡΙΣΙΜΟ ΖΗΤΗΜΑ

Από το σύνολο των στοιχείων που έχουν τεθεί υπόψη του Συνηγόρου του Πολίτη στο πλαίσιο της διερεύνησης της εν λόγω αναφοράς, δεν διαπιστώθηκε ότι ο κ. **** στερήθηκε υγειονομικής περίθαλψης. Χωρίς να έχουμε πρόθεση ή αρμοδιότητα να κρίνουμε ούτε τον βαθμό αναπηρίας και αδυναμίας αυτοεξυπηρέτησης του κ. **** ούτε και τα προβλήματα που αντιμετώπιζε στην καθημερινότητά του μέσα στη φυλακή, ωστόσο, με αφορμή την περίπτωση του, τίθεται **το ζήτημα της απουσίας κρατικής μέριμνας για την ειδική**

μεταχείριση των κρατουμένων που παρουσιάζουν αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης. Εκτός Νοσοκομείου Κρατουμένων ή άλλων νοσηλευτικών ιδρυμάτων η συνδρομή στους εν λόγω κρατούμενους συνίσταται στην τακτική παρακολούθησή τους από το ιατρείο του καταστήματος και στην εθελοντική παροχή βοήθειας από συγκρατούμενους τους (υπ' αρ. πρωτ. 59895/2009/19.1.2010 έγγραφο της Διεύθυνσης του Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού).

IV. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Πέρα από την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου (άρθρ. 25 παρ. 1 Σ.), αφετηρία για τη νομική προσέγγιση του θέματος, συνιστούν μεταξύ άλλων οι συνταγματικές διατάξεις περί κρατικής υποχρέωσης σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου (άρθρ. 2 παρ. 1 Σ.), μέριμνας για την υγεία των πολιτών και λήψης ειδικών μέτρων, μεταξύ άλλων και για την προστασία της αναπηρίας (άρθρ. 21 παρ. 3 Σ.). Μάλιστα με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 προστέθηκε στο άρθρο 21 Σ. η παράγραφος 6, σύμφωνα με την οποία τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Εξάλλου, κάθε ρυθμιστικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των ΑμεΑ από το κράτος διέπεται από την κατοχυρωμένη στο άρθρ. 4 Σ. αρχή της ισότητας έναντι του νόμου.

Όσον αφορά τη μεταχείριση των προσώπων που στερούνται την ελευθερία τους, ο Σωφρονιστικός Κώδικας προβλέπει ότι η μεταχείριση των κρατουμένων πρέπει να διασφαλίζει τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και να ενισχύει τον αυτοσεβασμό τους (άρθρ. 2 του Ν. 2776/1999), ενώ επιτάσσει ειδική μεταχείριση κρατουμένων, όταν αυτή δικαιολογείται από τη νομική ή πραγματική κατάσταση τους, όπως π.χ. άτομα με ειδικές ανάγκες, εφόσον γίνεται υπέρ του κρατουμένου και προς εξυπηρέτηση των ειδικών αναγκών που απορρέουν από την κατάσταση στην οποία ευρίσκεται. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρ. 4 ΣωφρΚ (Δικαιώματα των κρατουμένων) «κατά την εκτέλεση της ποινής δεν περιορίζεται κανένα άλλο ατομικό δικαίωμα των κρατουμένων εκτός από το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία (παρ. 1)» και αυτοί «δεν εμποδίζονται, λόγω της κράτησής τους, στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και την άσκηση των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζει ο νόμος, αυτοπροσώπως ή με αντιπρόσωπο» (παρ. 2). Ανάλογες αναφορές συναντούμε και στην Υ ΥΑ Αποφ. 58819/7.4.2003 (ΦΕΚ Β 463) «Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης τύπου Α και Β» (άρθρ. 31)¹.

Σε διεθνές επίπεδο, εκτός από τις γενικές αναφορές που συναντούμε στο κείμενο διαφόρων δεσμευτικών για την Ελλάδα Συμβάσεων (π.χ. άρθρ. 3 ΕΣΔΑ, άρθρ. 10 Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, άρθρ. 12 Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, και κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα), αξίζει να σημειωθεί η Σύσταση R (98) 7 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης² σχετικά με τις δεοντολογικές και οργανωτικές πτυχές της παροχής

¹ Συγκεκριμένα οι κρατούμενοι δικαιούνται να διασφαλίζεται ο σεβασμός της αξιοπρέπειάς τους (περ. 1) και να τυγχάνουν ειδικής μεταχείρισης ως προς τις συνθήκες κράτησης, την τοποθέτηση σε εργασία, κλπ, εφόσον πρόκειται για άτομα με ειδικές ανάγκες και εν γένει προκειμένου να εξυπηρετηθούν ειδικές ανάγκες που απορρέουν από τη νομική ή πραγματική κατάσταση των κρατουμένων, όπως κατάσταση υγείας...(περ. 2).

² Σχετικό και το υπ' αρ. (73) 5 Ψήφισμα της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης με το τίτλο «Ελάχιστοι βασικοί κανόνες μεταχείρισης των κρατουμένων» (άρθρ. 63 και 64) που ορίζει ότι η σωματική ή ψυχική ασθένεια ή αναπηρία των κρατουμένων θα πρέπει να αντιμετωπίζεται, λαμβανομένων από τη φυλακή όλων των κατάλληλων θεραπευτικών μέτρων, προς αποκατάσταση της

ιατρικής φροντίδας στη φυλακή. Συγκεκριμένα, η Σύσταση εφιστά την προσοχή στις ανάγκες των κρατούμενων με φυσική αναπηρία και συνιστά τη λήψη μέτρων, ώστε να εξυπηρετηθούν με τρόπο παρόμοιο με αυτόν που θα έβρισκαν εκτός φυλακής. Σε ειδική κατηγορία με τον τίτλο άτομα ακατάλληλα να παραμείνουν σε εγκλεισμό γίνεται αναφορά ειδικά στους κρατούμενους με σοβαρή σωματική αναπηρία και σε αυτούς σε προχωρημένη ηλικία. Γί' αυτούς συστήνεται να δημιουργηθούν τέτοιες συνθήκες διαβίωσης που να επιτρέπουν όσο το δυνατόν πιο φυσιολογική ζωή, καθώς και να μην απομονώνονται από τον υπόλοιπο πληθυσμό της φυλακής. Θα πρέπει να γίνουν αντίστοιχες με τις εκτός φυλακής δομικές παρεμβάσεις, ώστε να διευκολυνθούν αυτοί που είναι σε αναπηρικό καροτσάκι (αρθρ. 50). Για τους ασθενείς σε τελικό στάδιο με ελάχιστο προσδόκιμο ζωής προβλέπεται η μεταφορά για ιατρικούς λόγους σε νοσηλευτικές μονάδες εκτός φυλακής. Τέλος, θα πρέπει να εξετάζεται η πιθανότητα απονομής χάρης για ιατρικούς λόγους ή πρόωρης απόλυσης (αρθρ. 51). Στη συνοδευτική της σύστασης έκθεση αναφέρεται ότι πρόκειται για μικρό αριθμό κρατούμενων, ωστόσο προκειμένου ο εγκλεισμός να είναι συμβατός με την αρχή ότι η έκτιση της στερητικής της ελευθερίας ποινής θα γίνεται σε υλικές και ηθικές συνθήκες που διασφαλίζουν τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, θα πρέπει να ληφθεί επαρκώς μέριμνα για τη δημιουργία συνθηκών συμβατών με τη χρήση αναπηρικού αμαξιδίου και να παρέχεται συνδρομή στις καθημερινές δραστηριότητες³.

Νομολογία Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Η υποχρέωση λήψης ειδικών μέτρων για την αντιμετώπιση κρατούμενων με ειδικές ανάγκες και οι νομικές συνέπειες της παραβίασής της, κατονομάζονται με μεγαλύτερη σαφήνεια στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Συγκεκριμένα έχει κριθεί ότι για πρόσωπα που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) επιβάλλει στα κράτη τη θετική υποχρέωση να διασφαλίζουν ότι κάθε φυλακισμένος κρατείται σε συνθήκες συμβατές με τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, έτσι ώστε ο τρόπος εκτέλεσής του μέτρου να μην υποβάλει τον ενδιαφερόμενο σε αγωνία ή δοκιμασία τέτοιας έντασης⁴, η οποία υπερβαίνει το αναπόφευκτο επίπεδο πόνου που συνεπάγεται η κράτηση. Η υγεία και η ευημερία του κρατούμενου εξασφαλίζονται πλήρως, ιδίως με τη παροχή της απαιτούμενης ιατρικής περίθαλψης και της διαμόρφωσης συνθηκών κράτησης που αντιμετωπίζουν τις ιδιαιτερότητες της κατάστασής του. (π.χ. Kudla κατά της Πολωνίας, 20.10.2000 § 94, Σακκόπουλος κατά Ελλάδος, 15.1.2004, § 37 και πρόσφατα Ξηρός κατά Ελλάδας, 21.2.2011). Ειδικότερα, όσον αφορά την κράτηση ατόμου με σοβαρή αναπηρία, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή συνιστά εξευτελιστική μεταχείριση αντίθετη στο άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όταν γίνεται σε συνθήκες ακατάλληλες για τον βαθμό και το είδος της αναπηρίας, με δυσμενείς συνέπειες για την εξυπηρέτηση αναγκών της καθημερινότητας του κρατούμενου και την υγεία του (βλ. Price κατά του Ηνωμένου Βασιλείου, 10.10.2001). Αναφορικά με την, από πλευράς σωφρονιστικού ιδρύματος,

---

υγείας του ασθενούς και ότι, προς τη κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει να υπάρχει εξατομίκευση της θεραπείας και ευέλικτο σύστημα διαχωρισμού και διαφορετικής τοποθέτησης των κρατούμενων, ανάλογα με το πρόβλημα υγείας που αντιμετωπίζουν.

³ Βλ. Σχετικά και *Murdoch, J.*, *The treatment of prisoners*, Council of Europe Publishing 2006, σελ. 222 επ.

⁴ Για παράδειγμα έχει κριθεί ότι η απαγόρευση πρόσβασης σε φυσικό φως ή η μη παροχή δυνατότητας φυσικής άσκησης συνιστούν εξευτελιστική μεταχείριση (Πολτοράτσκι κατά Ουκρανίας, 29.4.2003).

εναπόθεση της παροχής συνδρομής σε κρατούμενους με σοβαρά προβλήματα υγείας και αναπηρία για την αντιμετώπιση των καθημερινών αναγκών στους λοιπούς συγκρατούμενους τους, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι δεν αποτελεί την ενδεδειγμένη λύση και δεν αποδεικνύει διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών κράτησης (Karpykowski κατά Πολωνίας, 3.5.2009, παρ. 74). Επίσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι σε «ειδικές περιπτώσεις», κατά τις οποίες η κατάσταση της υγείας του κρατουμένου είναι «παντελώς ασυμβίβαστη» με την κράτησή του, το άρθρο 3 δύναται να απαιτεί την αποφυλάκιση του εν λόγω προσώπου υπό ορισμένες προϋποθέσεις (Rojkon κατά Ρωσίας, παρ. 4, 19.7.2007).

V. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

1. Η αναπηρία συνδέεται με μία κατάσταση αδυναμίας εξασφάλισης των αναγκών μίας φυσιολογικής ατομικής και κοινωνικής ζωής, ενώ ταυτόχρονα συνοδεύεται από δυσχέρειες ενεργού συμμετοχής στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Πέρα από την κρατική υποχρέωση λήψης ειδικών μέτρων για την προστασία της αναπηρίας, κατοχυρώνεται και το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Έτσι τα άτομα με αναπηρία ανεξαιρέτως, δεν είναι απλώς αντικείμενα προστασίας, αλλά φορείς προσωπικής ελευθερίας και αξιοπρέπειας που δικαιούνται προσωποκεντρικής, εξατομικευμένης και επεικούς μεταχείρισης από την πολιτεία, λόγω της ειδικής τους κατάστασης και των αυξημένων αναγκών τους⁵. Με βάση τους παραπάνω άξονες και σε εναρμόνιση με τις διεθνείς επιταγές έχει εκδοθεί μια σειρά από νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις που στοχεύουν στην υλοποίηση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ σε εκπαίδευση και υγεία, πρόνοια και κοινωνική ασφάλιση και στην εξασφάλιση της απρόσκοπτης προσβασιμότητας των ΑμεΑ στο φυσικό και κοινωνικό τους περιβάλλον. Ειδικότερα για την υλοποίηση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ στον χώρο της υγείας, της πρόνοιας και της κοινωνικής ασφάλισης προβλέπονται τόσο παροχές σε χρήμα όσο και παροχές σε είδος, αποτιμητέες σε χρήμα ή υλικές παροχές για την άμβλυση των μειονεκτημάτων που απορρέουν από την αναπηρία, την κάλυψη των αυξημένων αναγκών τους και τη διευκόλυνση της διαβίωσής τους.

2. Ο εγκλεισμός λόγω στερητικής της ελευθερίας ποινής συνεπάγεται αποκλειστικά τον περιορισμό της φυσικής ελευθερίας του ατόμου (ελευθερία κίνησης, επιλογής εγκατάστασης, καθώς και εισόδου και εξόδου από τη χώρα) ως εννόμου αγαθού για ορισμένο χρονικό διάστημα. Κατά τα λοιπά, οι εγκλειστοί έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που συνεχονται με τις ιδιότητες τους ως ατόμων πολιτών και μελών του κοινωνικού συνόλου, των οποίων εξακολουθούν τυπικά να αναγνωρίζονται ως υποκείμενα (άρθρ. 4 ΣωφρΚ), αρκεί η άσκησή τους να μην προσκρούει στη φύση της κράτησης και στις απαιτήσεις της έκτισης της ποινής. Για την άσκηση των επιμέρους συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ειδικής νομικής κατάστασης που διατελούν οι κρατούμενοι, πρέπει να λαμβάνονται τα αναγκαία θετικά μέτρα προς άρση των εμποδίων που θέτει η εκτέλεση της ποινής και τη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για την κατά το δυνατόν απρόσκοπτη άσκησή τους. Περιτολή άλλων ατομικών δικαιωμάτων, εκτός από την προσωπική ελευθερία, δεν επιτρέπεται χωρίς θεσμικό έρεισμα, ούτε κατ' επίκληση πρακτικών λόγων, όπως δημοσιονομικά προβλήματα, ελλείψεις προσωπικού και υποδομών, για την περιτολή τους ή την αποδυνάμωση κρατικών υποχρεώσεων.

---

⁵ Κατρούγκαλος Γ., *Τα Κοινωνικά Δικαιώματα*, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σελ. 195

3. Αναφορικά με τους κρατούμενους με αναπηρία δεν κατονομάζεται ρητά η υποχρέωση ειδικής μεταχείρισης και χωριστής κράτησης, όπως συμβαίνει για γυναίκες, ανηλίκους και υπόδικους.⁶ Ωστόσο, υπό το πρίσμα της συνταγματικής υποχρέωσης λήψης ειδικών μέτρων προστασίας της αναπηρίας για όλους τους Έλληνες πολίτες χωρίς εξαίρεση, όπως αναπτύχθηκε παραπάνω, και των διεθνών και ευρωπαϊκών κανόνων που επιτάσσουν συνθήκες κράτησης που συνάδουν με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, επιβάλλεται η λήψη μέτρων εντός του σωφρονιστικού καταστήματος για τους κρατούμενους με σωματική αναπηρία ανάλογα με τον βαθμό αυτής. Είναι σημαντική λοιπόν η διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για την κάλυψη βασικών αναγκών διαβίωσης και περίθαλψης (ειδικές τουαλέτες στα κελιά, ειδικοί όροι επισκεπτηρίου, ευχερής πρόσβαση στο ιατρείο) από το σωφρονιστικό κατάστημα. Επιπλέον, σε περίπτωση που η αναπηρία συνεπάγεται αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης είναι επιτακτική η λήψη επιπλέον μέτρων που την αντισταθμίζουν και παρέχουν θεσμική συνδρομή στη συγκεκριμένη κατηγορία κρατουμένων για την κάλυψη των εξατομικευμένων καθημερινών αναγκών που απορρέουν από την αδυναμία αυτή και δεν μπορούν να ικανοποιηθούν με άλλο τρόπο. Η απουσία τους, αφενός αντιβαίνει στις σχετικές συνταγματικές επιταγές για προστασία της αναπηρίας, αφετέρου, συνιστά υπό προϋποθέσεις παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ.

4. Η ανάγκη θεσμικής μέριμνας προς κάλυψη των ειδικών αναγκών των κρατουμένων με αναπηρία, υπογραμμίζεται κι εκ του γεγονότος ότι παρουσιάζονται δυσλειτουργίες στη χορήγηση του επιδόματος βαριάς αναπηρίας σε κρατούμενους που πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις και μάλιστα με την αιτιολογία ότι τα έξοδα διαβίωσής τους έχουν αναληφθεί από το Δημόσιο. Στόχος του εν λόγω επιδόματος είναι η εξασφάλιση των μέσων για την κάλυψη των συνδεόμενων με την αναπηρία αυξημένων αναγκών διαβίωσης και περίθαλψης ατόμων με βαριά αναπηρία/συμπαράσταση-εξυπηρέτηση από τρίτο άτομο, που είναι ανασφάλιστα ή έμμεσα ασφαλισμένα και δεν λαμβάνουν ίση ή μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση για τον ίδιο λόγο. Η μη χορήγησή του σε κρατούμενους που πληρούν τις προϋποθέσεις σε συνδυασμό και με την απουσία θεσμικής παροχής συμπαράστασης έχει ως συνέπεια οι συγκεκριμένοι και να μην απολαμβάνουν εντός του σωφρονιστικού καταστήματος την ειδική φροντίδα σε συμπαράσταση για την κάλυψη της αδυναμίας αυτοεξυπηρέτησης, στη χρηματοδότηση της οποίας αποβλέπει το συγκεκριμένο επίδομα, αλλά και να στερούνται μία παροχή που θα λάμβαναν εκτός αυτού κι έχει ως σκοπό την κάλυψη των αναγκών συμπαράστασης κι εξυπηρέτησης από τρίτο πρόσωπο.

5. Την έλλειψη εξειδικευμένης κρατικής μέριμνας δεν αντισταθμίζει σε καμία περίπτωση η εθελοντική παροχή συνδρομής από συγκρατούμενους, η οποία δημιουργεί συνθήκες εξάρτησης του ανάπηρου και ανασφάλειας ως προς την τακτική και έκτακτη κάλυψη των καθημερινών του αναγκών σε συνθήκες αξιοπρεπείς. Ούτε η επανειλημμένη παραπομπή και μακρά παραμονή στο Νοσοκομείο Κρατουμένων αποτελεί λύση για την εκπλήρωση της σχετικής κρατικής υποχρέωσης και τη μόνιμη αντιμετώπιση των πραγματικών αναγκών της κατηγορίας αυτής κρατουμένων. Τούτο διότι προέχει η εκπλήρωση της πρωταρχικής αποστολής του που είναι η παροχή νοσοκομειακής περίθαλψης για την αντιμετώπιση της ασθένειας και οι υποδομές και το προσωπικό του Νοσοκομείου οφείλουν να επικεντρώνονται σε αυτήν (άρθρ. 1 ΝΔ

---

⁶ Η απορρέουσα από την υποχρέωση διασφάλισης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της τόνωσης του αυτοσεβασμού και της κοινωνικής ευθύνης πρόβλεψη στο άρθρ. 3 παρ. 2 ΣωφρΚ της εξειδίκευσης της μεταχείρισης των κρατουμένων σύμφωνα με τις ανάγκες που επιβάλλει η νομική και πραγματική τους κατάσταση, δεν είναι σαφώς διατυπωμένη ως δικαίωμα και υποχρέωση αντίστοιχα αλλά ως δυνατότητα από την πλευρά της φυλακής και ως δικαιολογητικός λόγος εξαίρεσης από την ίση μεταχείριση.

1113/1949 «Περί ιδρύσεως Νοσοκομείου Κρατουμένων» ΦΕΚ Α 235). Πέραν τούτου, με την ανάθεση στο Νοσοκομείο της ευθύνης για τη χρόνια φροντίδα ατόμων με αναπηρία και αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης επιβαρύνεται ακόμη περισσότερο η λειτουργία του, δεδομένων και των προβλημάτων και ελλείψεων που εντοπίζονται στην παροχή υπηρεσιών φροντίδας υγείας. Μάλιστα η Επιτροπή Πρόληψης Βασανιστηρίων (CPT), στις εκθέσεις της έπειτα από επαναληπτικές επισκέψεις της (2005, 2007, 2009) στις ελληνικές φυλακές και ειδικότερα στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού, έχει επισημάνει ότι ανάληψη ιατρικών και νοσηλευτικών καθηκόντων από τους κρατούμενους είναι απαράδεκτη. Τέλος, με τη μόνιμη παραμονή τους στο Νοσοκομείο οι έγκλειστοι απομονώνονται από την κοινωνική ζωή της φυλακής και δεν μπορούν να συμμετέχουν στις πολιτιστικές, επιμορφωτικές, αθλητικές και άλλες δραστηριότητες, με συνέπεια τον αποκλεισμό, την απομόνωσή και τον περαιτέρω ιδρυματισμό τους.

VI. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΠ

Ο τιμωρητικός χαρακτήρας των στερητικών της ελευθερίας ποινών θα πρέπει να εξαντλείται αποκλειστικά στη στέρηση της φυσικής ελευθερίας των κρατουμένων, χωρίς περαιτέρω επιβάρυνση της ήδη δυσχερούς διαβίωσής τους κατά τον χρόνο έκτισης της ποινής. Ως εκ τούτου, σε ένα σύστημα σωφρονισμού που προβλέπει και κυρίως δεν αποκλείει την έξοδο από τη φυλακή, η θεσμική μέριμνα για τη λήψη μέτρων συμβατών με την ανθρωπινή αξιοπρέπεια και ιδίως αντισταθμιστικών της αναπηρίας και της αδυναμίας αυτοεξυπηρέτησης αποτελεί εγγύηση διασφάλισης της νομιμότητας του σωφρονιστικού γίνεσθαι, συμβάλλει στην άμβλυνση των δυσυπέβλητων προβλημάτων που συνεπάγεται ο εγκλεισμός σε συνδυασμό με την αποκοπή από τον κοινωνικό και οικογενειακό περίγυρο και βασική προϋπόθεση για την αποτροπή του ιδρυματισμού και για την ομαλή κοινωνική επανένταξη.⁷ Ωστόσο, στην πράξη αποδεικνύεται ότι κατά τη διάρκεια εκτέλεσης της ποινής τίθενται συχνά σε δοκιμασία τα θεμελιώδη δικαιώματα των κρατουμένων. Την εκτίμηση αυτή ενισχύουν οι εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες κράτησης λόγω υπερπληθώρας των κρατουμένων, έλλειψη κτιριακής λειτουργικότητας, ειδικευμένου σωφρονιστικού και επιστημονικού προσωπικού. Ειδικότερα οι κρατούμενοι με αναπηρία, αν και αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες αναφορικά με τη συμμετοχή τους στην εργασιακή και κοινωνική ζωή της φυλακής, λόγω και του μάλλον περιορισμένου αριθμού τους (δεν υπάρχει ακριβής αριθμός), δεν έχουν καταγραφεί ως ειδική κατηγορία και δεν φαίνεται να λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη για την οργάνωση και δομή των σωφρονιστικών καταστημάτων και τη διαμόρφωση της μεταχείρισης των κρατουμένων.

Υπό το πρίσμα αυτό και χωρίς να αμφισβητούνται οι σημαντικές προσπάθειες που καταβάλλονται από το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, όσο και από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, θεωρούμε ότι είναι απαραίτητη για ανθρωπιστικούς λόγους και λόγους ανθρωπίνης αξιοπρέπειας η δημιουργία στο πλαίσιο των λειτουργούντων σωφρονιστικών καταστημάτων ειδικής δομής με εκπαιδευμένο προσωπικό για την εξυπηρέτηση των καθημερινών αναγκών κρατουμένων με βαριά αναπηρία, και δη με αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης, επιφορτισμένο με το έργο της καθημερινής φροντίδας και κάλυψης των βασικών υγειονομικών και λοιπών ειδικών αναγκών τους. Σε περίπτωση που οι διαθέσιμοι πόροι δεν επιτρέπουν τη γενικευμένη υλοποίηση τέτοιων δομών εν μέσω δημοσιονομικής κρίσης, η πλήρης εξάρτηση των κρατουμένων με αναπηρία και αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης από την κρατική μέριμνα και η αδυναμία εκπλήρωσης των αναγκών τους εντός της φυλακής με άλλο τρόπο,

⁷ *Murdoch, J.*, The treatment of prisoners, Council of Europe Publishing 2006, σελ. 213, 217.

επιτάσσει τουλάχιστον τη δημιουργία μίας τέτοιας δομής στο μεγαλύτερο και κεντρικό σωφρονιστικό κατάστημα της χώρας. Παράλληλα είναι σημαντικό οι κρατούμενοι με αναπηρία να κατοχυρωθούν ως ειδική κατηγορία, όπως οι γυναίκες και οι ανήλικοι, και να θεσμοθετηθεί ρητά η υποχρέωση ειδικής μέριμνας γι' αυτούς σύμφωνα και με τη σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (βλ. υπό III.2 του παρόντος).⁸

Περαιτέρω, θα μπορούσε να διερευνηθεί η επέκταση των ευεργετημάτων που απονέμονται σε άλλες κατηγορίες κρατουμένων για ειδικούς λόγους υγείας ή συγκεκριμένες κατηγορίες αναπηρίας (τετραπληγία). Για παράδειγμα, θα μπορούσε να εξεταστεί η περίπτωση παροχής και στους βαριά ανάπηρους με αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης της δυνατότητας της απόλυσης υπό όρο έπειτα από ειδική πραγματογνωμοσύνη, η οποία σύμφωνα με το άρθρο 110Α ΠΚ, μέχρι τώρα κατοχυρώνεται ήδη για κρατούμενους που νοσούν από σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας, από χρόνια νεφρική ανεπάρκεια και υποβάλλονται σε τακτική αιμοκάθαρση, από ανθεκτική φυματίωση, ή είναι τετραπληγικοί, καθώς και κρατούμενους που πάσχουν από κίρρωση του ήπατος με αναπηρία άνω του εξήντα επτά τοις εκατό (67%) ή από γεροντική άνοια, έχοντας υπερβεί το ογδοηκοστό έτος της ηλικίας, ή από κακοήγη νεοπλασμάτα τελικού σταδίου. Άλλωστε, ορισμένες περιοριστικά απαριθμούμενες σοβαρές ασθένειες, όπως και η αναπηρία άνω του 80% αποτελούν ήδη λόγο ευεργετικού υπολογισμού των ημερών παραμονής σε κατάσταση κράτησης (μία ημέρα παραμονής ισούται με δύο ημέρες έκτισης), σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 105 παρ. 7 ΠΚ, η οποία προστέθηκε με τον Ν. 3904/2010 (άρθρ. 4 παρ. 2).⁹

Τέλος, θα μπορούσε να διερευνηθεί η αναγνώριση στους κρατούμενους με βαριά αναπηρία-αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης της δυνατότητα της κατ' οίκον έκτισης ποινής υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, όπως εφαρμόζεται ήδη βάσει του άρθρου 5 Ν. 3904/2010, με κάποιες σαφείς δικλείδες ασφαλείας, σε όλους τους κρατούμενους με ποινή φυλάκισης, οι οποίοι είναι άνω των 75 ετών, εφόσον κρίνεται ότι αρκεί για να τους αποτρέψει από την τέλεση άλλων αντίστοιχης βαρύτητας εγκλημάτων. Με βάση και το σκεπτικό της αιτιολογικής έκθεσης,¹⁰ θεωρούμε πως ανάλογη ρύθμιση θα μπορούσε να εφαρμοστεί και σε κρατούμενους με ιατρικώς πιστοποιημένα σοβαρά προβλήματα υγείας και αυξημένες ανάγκες ιατρικής περίθαλψης ή ποσοστό αναπηρίας άνω π.χ. του 80%, οι οποίες δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν στα υπάρχοντα σωφρονιστικά καταστήματα, με αποτέλεσμα οι ασθενείς κρατούμενοι να βιώνουν συχνά αναξιοπρεπείς ή και απάνθρωπες καταστάσεις.

⁸ Ειδικές αναφορές σε κρατούμενους με αναπηρία συναντώνται για παράδειγμα στον γερμανικό Σωφρονιστικό Κώδικα, όπου κατοχυρώνεται ρητά η πρόσβαση σε θεραπευτικά, βοηθητικά και άλλα μέσα, με την αιτιολογία αφενός της επιτυχίας της θεραπείας και αφετέρου της αντισταθμιστικής υποστήριξης μίας υφιστάμενης αναπηρίας. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 59 Strafvollzugsgesetz οι κρατούμενοι έχουν αξίωση σε επιβοηθητικά της όρασης και ακοής μέσα, πρόσθετα μέλη, ορθοπεδικά και άλλα βοηθητικά μέσα, που είναι κατά περίπτωση απαραίτητα για τη θεραπεία μίας ασθένειας ή ως αντιστάθμισμα αναπηρίας στον βαθμό που συνάδουν με τη διάρκεια της κράτησης. Η αξίωση καλύπτει τις αναγκαίες αλλαγές, την επισκευή και προμήθεια ανταλλακτικών για τα βοηθητικά μέσα, την εκπαίδευση για τη χρήση. Επίσης λαμβάνεται μέριμνα για την προαγωγή της εργασιακής και κοινωνικής ζωής στη φυλακή. Συγκεκριμένα με το άρθρο 63 ορίζεται ότι με τη συναίνεση του κρατουμένου οι αρχές της φυλακής πρέπει να μεριμνήσουν για επεμβάσεις ιατρικής περίθαλψης και πρόσθετα μέλη που προάγουν την κοινωνική ένταξη.

⁹ Βλ. σχετικά *Δημήτρηνας Γ.*, Η ποινική μεταχείριση του καταδίκου που πάσχει από AIDS, εις: Υπεράσπιση 1995, σελ. 1234 επ.

¹⁰ Σύμφωνα με το σχετικό χωρίο της αιτιολογικής έκθεσης, η επέκταση φαίνεται ορθή, διότι η παραμονή των ατόμων αυτών στη φυλακή μετά το 75^ο έτος της ηλικίας τους εμφανίζεται απλώς ως πράξη εκδίκησης από την πλευρά της πολιτείας.

Σε συνέχεια των παραπάνω, αξιολογούμε την κρατική μέριμνα για τις συνθήκες κράτησης ατόμων με σοβαρή αναπηρία και αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης ως υποχρέωση αιχμής μίας ευνομούμενης πολιτείας και εκδήλωση αλληλεγγύης προς τα άτομα που θίγονται βαρύτερα χωρίς ουσιαστική δυνατότητα αντίδρασης, όπως είναι οι κρατούμενοι με βαριές αναπηρίες. Για τον λόγο αυτόν ευελπιστούμε ότι η εξεύρεση αποτελεσματικής και συστηματικής λύσης σύμφωνα με τα παραπάνω θα τύχει του άμεσου ενδιαφέροντός σας. Αναμένοντας τις απόψεις και τις ενέργειές σας για τα παραπάνω, ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας και παραμένουμε στη διάθεσή σας για κάθε περαιτέρω διευκρίνιση.

Με εκτίμηση

Καλλιόπη Σπανού

Κοιν.

Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού

ΤΚ 18110, Κορυδαλλός